
KOMPARACE ENERGETICKÉ POLITIKY NDR A ČSSR NA PŘELOMU SEDMDESÁTÝCH A OSMDESÁTÝCH LET 20. STOLETÍ

Pavel Szobi*

Otázka energetického zásobování v zemích bývalého východního bloku byla kardinálním problémem po celé období jeho existence, neboť se od stalinské éry snažil dosáhnout energetické soběstačnosti. V tíživé situaci se ocitly především NDR a ČSSR, jejichž surovinové zdroje byly omezené. Podíl SSSR na těžbě klíčových energetických surovin v rámci Rady vzájemné hospodářské pomoci představoval takřka 80 %, ¹ navíc se na jejím území nacházelo 57 % světových zásob uhlí, 25 % zásob zemního plynu ² a takřka 13 % zásob ropy, ³ což představovalo 39 % světových rezerv veškerého zpracovatelného paliva. ⁴

Studie hodlá potvrdit tezi o strukturálních problémech energetického průmyslu na příkladě dvou nejrozvinutějších socialistických zemí, přičemž se opírá především o studium nepublikovaných materiálů. Zaměří se na odlišnou reakci na první ropný šok a jeho důsledky v obou zemích. Analyzuje projevy srovnatelné s procesy na Západě, jež vedly k intenzifikaci a efektivnosti průmyslové výroby a hledání alternativních zdrojů. Studie analyzuje neadekvátní a špatně zvolenou politiku vlád NDR a ČSSR. Další hypotézou ve studii je, že neadekvátní a špatně zvolená reakce na ropný šok přispěla k dalšímu prohloubení hospodářských obtíží, zvláště k zaostávání v zavádění nejvyspělejších technologií do výrobního procesu, a k politické destabilizaci.

* Vysoká škola ekonomická v Praze, Národohospodářská fakulta (pavel_szobi@post.cz).

Článek je zpracován jako jeden z výstupů výzkumného projektu „Vybavenost domácností v Německé demokratické republice v sedmdesátých letech 20. století. Příspěvek k dějinám konzumní společnosti“ registrovaného jako interní grant FF UK pod č. 224121.

- 1 Dietz, R., Grosser, I. (1981): COMECON Energy Perspectives and the Long-term Target Programs. Wien, Zentralsparkasse und Kommerzbank, 1981, s. 64.
- 2 Kunz, W. (1976): Zu einigen Problemen der schrittweisen Herausbildung einer integrierten Energie- und Rohstoffbasis der sozialistischen Staatengemeinschaft. In: Koziol, H., Hrsg. (1976): Materialökonomie, Energie-, und Rohstoffwirtschaft. Berlin, Akademie-Verlag, 1976, s. 71.
- 3 Na světě se v roce 1980 nacházelo 670,2 milionů barelů zjištěných zásob ropy, z toho na území RVHP 85,1 milionů barelů. Srov. Amuzegar, J. (1983): Oil Exporters' Economic Development in an Independent World. Washington, D.C., International Monetary Fund, 1983, s. 5.
- 4 Zpráva nezahrnuje tehdy ne zcela prozkoumané ropné bazény a uhelné pánve na Sibiři. Srov. Spolupráce zemí sdružených v Radě vzájemné hospodářské pomoci v oboru všech nositelů energie. Brno 1959. In: Národní archiv, Praha, Ministerstvo paliv a energetiky III, fond 955, karton č. 455, s. 14.

Problémy na Blízkém východě kulminovaly v roce 1973 první ropnou krizí. Zvyšování cen nejdůležitější energetické suroviny donutila země západního světa měnit svou infrastrukturu a snižovat energetickou náročnost výroby. Zvýšení cen pohonných hmot na světových trzích plně dolehlo na východní Evropu ve druhé polovině sedmdesátých let a to i přesto, že NDR i ČSSR dovážely ropu zejména ze Sovětského svazu. Podle tzv. Bukurešťského cenového systému se ceny měly měnit s novým pětiletým plánem.⁵ Ceny ale významně rostly již od roku 1972, kdy NDR za jeden barel ropy zaplatilo průměrně 36 valutových marek.⁶ O dva roky později to bylo již 193 VM, což představuje víc než 436% nárůst.⁷ V konečném důsledku se jednalo o šok mnohem výraznější než v případě USA nebo západoevropských zemí, které zažily ve stejném roce procentuální cenový nárůst ze strany zemí OPEC o 387 %.⁸

Pro východoněmeckou i československou ekonomiku bylo zdražení paliv umocněno vysokými náklady v průmyslové výrobě. Spalování pevných paliv nedosahovalo dostatečné energetické účinnosti, jelikož hnědé uhlí, jež tvořilo páteř domácích palivových rezerv obou zemí, obsahovalo vysoké množství popela a vody. Pro tradiční hutní a strojírenský průmysl to znamenalo nutnost vyšších energetických vstupů, ačkoliv již v roce 1972 se veškerý hospodářský život v ČSSR měl řídit státním programem racionalizace v hospodaření palivy a elektrickou energií.⁹

Zvyšování existujících transportních kapacit nebylo snadné, jelikož se spotřeba energie ve všech zemích RVHP neustále zvyšovala. Zatímco v letech 1966 až 1970 SSSR do východní Evropy vyvážel 138 milionů tun ropy ročně, v období 1971 až 1975 již 243 milionů tun, tedy o 176 % více.¹⁰ Dosvědčuje to také záznam rozhovoru předsedy Státní rady NDR Willyho Stopha a předsedy sovětské vlády Andreje Nikolajeviče Kosygina ze 13. června 1974: „Bylo oznámeno, že u některých položek – ropy, válcované oceli, zemního plynu – SSSR nedokáže dostát svým závazkům. Ropy má být dodáno (v roce 1975 – pozn. aut.) 15 milionů tun, (...) o 1,5 milionu tun méně než bylo dlouhodobě plánováno.“¹¹ Když předseda východoněmecké SPK Gerhard Schürer

5 Jansen, P. (1984): Energiepolitik unter dem Eindruck der beiden Ölpreiskrisen – Die Beispiele der ČSSR, der DDR, Polens und Ungarns. In: Gutmann, G., Thalheim, K. C., Wöhlke, W., Hrsg.: Das Energieproblem in Ostmitteleuropa. Teil II: Energiepolitik und Energieverbund in den mitteleuropäischen RGW-Staaten. Marburg/Lahn, J. G. Herder-Institut, 1984, s. 15.

6 Valutová marka [VM] byla v marce NDR vyjádřena protihodnota zaplacených nebo přijatých deviz, stanovená Státní bankou NDR prostřednictvím pevných kursů východoněmecké marky k zahraničním měnám.

7 Wenzel, S. (1998): Plan und Wirklichkeit. Zur DDR-Ökonomie. Dokumentation und Erinnerungen. St. Katharinen, Scripta Mercaturae Verlag, 1998, s. 67.

8 Kissinger, H. (2004): Bouřlivé roky. Praha, BB Art, 2004, s. 802.

9 Záznam ze schůze Sněmovny lidu 20. října 1982. In: Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. Přístup z internetu (27.6.2007). www.psp.cz/eknih/1981fs/sl/stenprot/002schuz/s002002.htm; www.psp.cz/eknih/1971fs/sl/stenprot/005schuz/s005014.htm.

10 Metcalf, L. K. (1997): The Council of Mutual Economic Assistance. The Failure of Reform. New York, Columbia University Press, 1997, s. 87.

11 Information über den Realisierungsstand des Maßnahmeplanes zur Durchführung des Protokolls über die Beratung der Vorsitzenden der Ministerräte der DDR und der UdSSR am 13. 6. 1974, (materiál Státní plánovací komise NDR). In: BA Berlin – Stiftung Archiv der Parteien und Massenorganisationen der DDR, fond DY 30, vorl. SED, Sgn. 20329.

žádal Kosygina o přehodnocení rozhodnutí snížit dovoz ropy do NDR, protože by jinak Berlín nedokázal plnit své dohody s hospodářskými partnery, dostalo se mu odpovědi: „*Soudruhu Schürere, v tom případě musíte předložit vaší vládě jiný program.*“¹² Očividně slíbil Kreml v dlouhodobých smlouvách svým partnerům v RVHP více ropy, než byl schopen v praxi vytěžit. Podle rakouského *Institut für Wirtschaftsforschung* v sedmdesátých letech skutečný vzestup těžby ropy v Sovětském svazu za plánovaným růstem každým rokem více zaostával. V roce 1973 vrostla těžba o 7,1 % a v dalších letech se vzestup postupně snižoval na 7 %, 6,9 %, 5,9 % a v roce 1977 dokonce jen 5 % naproti očekávaným 5,9 %.¹³

Zvláštním partnerem v rámci RVHP bylo pro Sovětský svaz Československo, které se jednostranně zapojilo do investic v těžbě sovětské ropy již v šedesátých letech 20. století. Již na přelomu let 1959–1960 poskytla vláda ČSSR Moskvě půjčku 330 milionů amerických dolarů, další ve výši 550 milionů dolarů následovala v roce 1966. Obě byly použity na výstavbu těžebních komplexů v Tjumeňské tajze a byly splaceny dodávkami vytěžené suroviny.¹⁴

Přestože byla mezi NDR a SSSR v červenci 1975 podepsána smlouva o spolupráci při výstavbě nových kapacit v sovětském ropném průmyslu,¹⁵ východní Němci neměli o podobné investice zájem a nepříznivý stav je vedl k dalšímu využívání hnědého uhlí, které už v osmdesátých letech pokrývalo 70 % jejich celkové energetické spotřeby.¹⁶ Ve srovnání s Československem, které svůj petrochemický průmysl postupně budovalo a modernizovalo, NDR toto odvětví již od začátku sedmdesátých let dále nerozvíjela a usnesení posledního stranického sjezdu v roce 1986 potvrdilo postavení hnědého uhlí jako strategické suroviny.¹⁷ Nízká energetická hodnota uhlí vedla ke zvýšenému vědeckému úsilí učinit jeho spalování hospodárnějším, čímž se NDR zařadila na první místo ve výzkumu uhelného průmyslu.¹⁸ Ten v jiných zemích již neprobíhal a jeho výsledky získaly proto uplatnění pouze ve východním Německu. Pro Sovětský svaz, nejdůležitějšího východoněmeckého obchodního partnera, výzkum také postrádal význam. V zemi byl dostatek zásob energeticky účinnější ropy a zemního plynu. Po vyčerpání hlavních uhelných oblastí na západ od Moskvy a v Doněcké pánvi by se těžba musela přesunout do mrazivých oblastí sibiřských uhelných pánví, což by bylo provázáno problémy s technickým zabezpečením a těžkými životními i pracovními podmínkami.

12 Schürer, G. (1998): *Gewagt und verloren. Eine deutsche Biografie*. Berlin, Frankfurter Oder Editionen, 1998, s. 224.

13 Askanas, B., Askanas, H., Levcik, F. (1976): Die Wirtschaft der RGW-Länder in der zweiten Hälfte der siebziger Jahre. In: *Monatsberichte des Österreichischen Institutes für Wirtschaftsforschung* 4/1978, Nr. 34, 1976, s. 210.

14 Metcalf, L. K. (1997): *The Council*, s. 89.

15 Abkommen über die Zusammenarbeit bei der Schaffung zusätzlicher Kapazitäten in der Erdölindustrie der UdSSR vom 26. 7. 1975. In: BA Berlin – Stiftung Archiv der Parteien und Massenorganisationen der DDR, fond DY 30, vorl. SED, Sgn. 20329.

16 Gruhn, W., Lauterbach, G. (1986): *Energiepolitik und Energieforschung in der DDR. Herausforderungen, Pläne und Maßnahmen*. Erlangen, Deutsche Gesellschaft für Zeitgeschichtliche Fragen e.V., 1986, s. 46.

17 Neues Deutschland, 20. dubna 1986, s. 5.

18 Gruhn, W., Lauterbach, G. (1986): *Energiepolitik*, s. 43.

Pro východní Německo znamenala intenzifikace hnědouhelného průmyslu docílení energetické samostatnosti a umožnila relativní nezávislost na výkyvech cen strategických surovin na světových trzích. Zároveň se tím snížilo pasivní saldo zahraničního obchodu a zvětšily se devizové rezervy. Snaha o autarkní energetické hospodaření vedla ovšem k negativním dopadům na životní prostředí.¹⁹ Zatímco vláda ČSSR již v šedesátých letech naplánovala výrobu filtrovacích zařízení na nově budovaných parních elektrárnách, byla ve východním Německu problematika znečišťování životního prostředí druhořadou záležitostí. Volné vypouštění oxidu siřičitého a prachových částic způsobovalo největší znečištění ze všech evropských států. Nízká efektivita starších elektráren, 20 až 25 %, ²⁰ vedla k nadměrné spotřebě paliva a k postupnému zvyšování podílu škodlivých látek v atmosféře; v roce 1975 vzniklo spalováním uhlí 2,7 milionů tun oxidu siřičitého, v roce 1989 to bylo již 3,49 milionů tun.²¹ Teprve zavádění větších bloků hnědouhelných elektráren zvýšilo výkonnost výroby elektrické energie a zmenšilo míru znečištění.

O zanedbávání životního prostředí svědčí též skutečnost, že resort ministerstva životního prostředí a vodohospodářství byl v NDR rezervován stranám Národní fronty. Příslušný ministr neměl přístup na zasedání ústředního výboru SED a rozhodovací agenda v oblasti ekologie spadala do kompetence tajemníka pro ekonomiku Güntera Mittag, který na ní hleděl jako na přítěž národního hospodářství a nevěnoval jí žádnou pozornost. Mittag nepovažoval za nutné pověřovat vědecké instituce v NDR, aby prozkoumaly míru znečištění. Československá akademie věd však vydala studii o alarmující ekologické situaci v ČSSR.²² Je pravděpodobné, že přes absenci oficiálních východoněmeckých studií byla stav v NDR mnohem horší. Ve srovnání s kapitalistickými zeměmi a dokonce i Československem bylo východní Německo v investicích do ochrany životního prostředí velice střídmé a na konci osmdesátých let byly škody na přírodních zdrojích v NDR vyčísleny na 28 až 30 miliard východních marek, což představovalo sumu dvakrát větší, než byl roční přírůstek národního důchodu.²³

19 Vyplyvá to z referátu československé delegace na XVI. plenárním zasedání Evropské hospodářské komise v dubnu 1961: „Nové parní elektrárny budou vesměs vybaveny účinnými zařízeními pro odlučování prachu z kouřových plynů, aby nedocházelo ke zvýšení prašnosti ovzduší...“ Srov. Podklad pro referát na XVI. plenární zasedání EHK. In: Národní archiv, Ministerstvo paliv a energetiky III, fond 955, karton č. 328. s. 2.

20 Komar, W., Matthies, J., Wrisheimer, M. (1993): Ursachen für das Versagen des Umweltschutzes in der DDR. Analyse des Gewässerschutzes und der Luftreinhaltung, Köln, Deutscher Instituts-Verlag, 1993, s. 61.

21 Tamtéž, s. 64.

22 Československá vláda se rozhodla studii s názvem Analýza ekologické situace v ČSSR nezveřejňovat, ale přes disidentské kanály se dostala do západního Německa, kde byla uveřejněna 9. ledna 1984 v denících Frankfurter Rundschau a Westdeutsche Zeitung. Ve veřejnosti nejvíce zapůsobilo zjištění 12% nárůstu úmrtí novorozeňat v hnědouhelných revírech severních Čech oproti průměru. Srov. Gutmann, G., Thalheim, K. C., Wöhlke, W., Hrsg. (1984): Das Energieproblem in Ostmitteleuropa., s. 29.

23 Kusch, G., Montag, R., Specht, G., Wetzger, K. (1991): Schlußbilanz – DDR. Fazit einer verfehlten Wirtschafts- und Sozialpolitik. Berlin, Duncker & Humblot, 1991, s. 75.

Tabulka 1

Průměrné investice do ochrany životního prostředí z vyprodukovaného národního důchodu v letech 1980 až 1988 (v %)²⁴

NDR	0,5
SRN	1,6
USA	2,0
ČSSR	2,3
Japonsko	3,4

Srovnání NDR s některými dalšími státy v přehledu je v přitom příkrém rozporu s tím, co Erich Honecker přednesl ve svém projevu IX. sjezdu SED na jaře 1976: „K podmínkám vytváření kultury patří také ochrana přírody, zachování krás naší krajiny, ze které můžou mít lidé potěšení.“²⁵

Jaderná energetika

V roce 1978 byl na 32. zasedání RVHP schválen Dlouhodobý cílový program spolupráce k zabezpečení ekonomicky zdůvodněných potřeb členských států v základních druzích energie, paliv a surovin do roku 1980. Rakouští ekonomové Raimund Dietz a Ilse Grosser uvádějí, že „v roce 1978, kdy již západní Evropa nepokryla z vlastních zdrojů víc než průměrně 46 % svých potřeb, byly země RVHP jako celek pořád ještě schopné docílit exportní přebytek“.²⁶ Toto konstatování nelze interpretovat jako úspěšnou energetickou politiku východoevropských států. Východoněmecký ekonom a profesor Willi Kunz ve svém článku o energetických potřebách RVHP zdůraznil, že v rezervách byla sice dobře zabezpečena, ale že jich nebyla schopna plně využít.²⁷ Z toho plyne, že soběstačnost a schopnost exportovat dál vyrobenou energii bylo možné docílit jen za cenu šetření pohonnými hmotami doma a neustálým snižováním kvality životního prostředí. V případě NDR se jednalo o nouzový export se záměrem dosáhnout vyrovnané bilance zahraničního obchodu. Sovětský svaz s nelibostí nesl, že produkty z ropy, kterou do NDR výměnou za nekvalitní výrobky levně vyvážel, východoněmecký stát zhodnotil ziskem devizových prostředků z prodeje do Spolkové republiky. Proto v osmdesátých letech 20. století své dodávky ropy do NDR odmítal zvyšovat. S tímto postojem souvisela i skutečnost, že v evropské části Ruska nebyly aktuální zásoby ropy nikterak velké a plány na těžbu v hlubších oblastech Kaspického moře se měly uskutečnit teprve v dalším desetiletí. Zatím také neexistoval levný způsob technicky náročné těžby surové ropy v extrémních podmínkách západní Sibíře a problém představovalo také řešení transportu suroviny přes polovinu území Sovět-

24 Kusch, Günter; Montag, Rolf; Specht, Günter; Wetzger, Konrad, Schlußbilanz – DDR. Fazit einer verfehlten Wirtschafts- und Sozialpolitik, Berlin 1991, s. 72.

25 Radio DDR, 9. Parteitag der SED – komplett, zvuková nahrávka ze soukromého archivu autora.

26 Dietz, R., Grosser, I. (1981): COMECON Energy Perspectives, s. 36.

27 Kunz, W. (1976): Zu einigen Problemen, s. 72.

ského svazu do východní a střední Evropy.²⁸ V letech 1976 až 1980 vyvážel SSSR až o 43 % více pohonných hmot než v předcházejících pěti letech, což bylo množství, které se téměř rovnalo jejich celkové roční těžbě a dalším nárokům svých satelitů proto již Moskva nemohla dostát.²⁹

Z těchto důvodů se NDR a Československo při plánování dalšího energetického rozvoje soustředily na jadernou technologii. Zatímco se v demokratických státech západní Evropy výstavba nukleárních elektráren setkala s nevolí veřejnosti a vedla ke společenské diskusi, byla jaderná energie v Československu a NDR zavedena bez podobných procesů, což byl samozřejmý důsledek absence demokracie v totalitním režimu. V roce 1977 se země východního bloku dohodly na společné strategii, která předpokládala, že se v evropských členských státech RVHP a na Kubě do roku 1990 dobudují jaderné reaktory o celkové kapacitě 37 000 MW.³⁰ To představovalo desetinásobek stavu v daném období. Kromě Sovětského svazu, který provozoval již 32 atomových reaktorů k výrobě elektrické energie, bylo tehdy funkčních pouze devět dalších jednotek, přičemž pět z nich se nalézalo v NDR.³¹ Jednalo se o komplexy v Rheinsbergu a Greifswaldu, v ČSSR pracovala od roku 1972 prototypová elektrárna v Jaslovských Bohunicích o výkonu 150 MW.³²

Razantnost, jakou tyto dvě země na možnost nového energetického sektoru reagovaly, byla způsobena vědomím omezených domácích zásob fosilních paliv. Již v padesátých letech 20. století českoslovenští komunisté počítali s masovým využitím jaderných elektráren: „*AI je elektrárnou, která svou výstavbou a praktickým provozem (...) přinese užitek především nám, kde se pro nedostatek paliv i jejich nevýhodnou dislokaci čeká na nové a hospodárné zdroje energie, a také pro LDS sdružených v RVHP.*“³³ Československo se od většiny států, využívajících jadernou energetiku, lišilo tím, že ve velké míře plánovalo využít elektráren také jako tepláren. Plán se ale po několika letech ukázal být finančně příliš ztrátový: „*Investičné náklady možno znížiť pri existujúcich či rozostavaných blokoch tým, že nebudeme dostavovať dodávku tepla z jadrového zdroja. Dodávka tepla z JE v tom rozsahu, ako sa pripravuje v ČSSR, sa nerealizovala nikde na svete. Náklady na vyvedenie tepla predstavujú 2 až 5 % z investičných nákladov, pričom návratnosť týchto prostriedkov je pomalá. Spôsobuje to skutočnosť, že dodávka tepla dosiahne projektovanú kapacitu spravidla až po 15–20 rokoch od uvedenia do prevádzky, nakoľko odber je nepripravený a často za projektovú hodnotu je volená výhládová hodnota na konci technického života JE.*“³⁴

28 Dietz, R., Grosser, I. (1981): COMECON Energy Perspectives, s. 69–71.

29 Kunz, W. (1976): Zu einigen Problemem, s. 72.

30 Dietz, R., Grosser, I. (1981): COMECON Energy Perspectives, s. 83.

31 Srov. Abele, J. (2000): Zur Geschichte der Kernenergie in der DDR. Frankfurt am Main, Lang, 2000.

32 Elektrárna A-1 v Jaslovských Bohunicích pracovala ještě s přírodním kovovým uranem pokrytým povlakem z oxidu horečnatého s přidavkem berylia. Srov. Neumann, J., Říha, L. (1977): Energie a hospodářský rozvoj. Praha, Horizont, 1977, s. 82.

33 Studie o rozvoji jednotlivých kategorií elektráren ve III. a IV. 5 LP. Brno 1959, in: Národní archiv, Ministerstvo paliv a energetiky III, fond 955, karton č. 455, s. 173.

34 Rajci, T., Rousek, J., Škvarka, P. (1989): Rozvoj jadrovej energetiky a možné vplyvy na PEK. In: Dlouhodobé výhledy rozvoje palivoenergetické základny ČSSR. Prachovice, Dům techniky ČSVTS 1989, s. 52.

Analyzované odvětví je vzácným případem přímé koordinace a integrace v prostředí RVHP. Vedoucí oddělení ÚV SED pro surovinový průmysl Horst Wambutt napsal v roce 1974 vedoucí oddělení pro plánování a finance Günteru Ehrenspergerovi: „*Komplikující se podmínky krytí surovinových a palivových potřeb na jedné straně a dosavadní vývoj spolupráce zemí RVHP na straně druhé umožňují zrychlovat a intenzifikovat integraci palivové, surovinové a energetické základny členů RVHP.*“³⁵ Za základ integrovaného programu výstavby jaderné energetiky členské země přijaly sovětský lehkododnní tlakový reaktor.³⁶ V plánu výstavby nových kapacit stálo na prvním místě za Sovětským svazem Československo, které od něj získalo licence na výrobu nukleárních reaktorů. Poté intenzivně rozvíjelo atomovou energetiku, přičemž od roku 1976³⁷ na ní vydávalo 30 % veškerých investic do těžkého strojírenství.³⁸ Dva bloky VVER 440 byly instalovány v Jaslovských Bohunicích. Sovětský svaz dodal potřebný materiál pro primární okruh elektrárny, sekundární komponenty a pomocné objekty si díky zmiňovaným investicím vyrobila ČSSR z vlastních zdrojů. Pořizovací cena jaderné elektrárny byla na konci sedmdesátých let přibližně šest miliard Kčs, což představovalo o polovinu vyšší náklady než na hnědouhelnou elektrárnu bez odsiřovacího zařízení postavenou přímo v uhelné pánvi.³⁹ V NDR se však se zaváděním nových reaktorů postupovalo pomaleji a program výstavby nové elektrárny Stendal o čtyřech reaktorech VVER 1000 počítal s uvedením do provozu teprve v roce 2000.⁴⁰

První společný atomový projekt RVHP vznikl v březnu 1979, kdy SSSR, Polsko, Maďarsko a ČSSR podepsaly smlouvu o výstavbě prvního společného energetického komplexu Chmelnickij se čtyřmi reaktory na západní Ukrajině za 1,5 miliard převoditelných rublů. Z toho SSSR investoval polovinu, Polsko 27 %, ⁴¹ Československo 16 % a Maďarsko 7 %. Na základě proporcionálního zúčastnění na stavbě projektu si jednotlivé země od roku 1981, kdy byl první reaktor uveden do provozu, uplatňovaly právo na část vyrobené elektřiny. Další rozvoj spolupráce ovšem zpomalila havárie jednoho z bloků elektrárny v ukrajinském Černobylu a postupný rozklad RVHP. Přesto bylo na konci roku 1987 ve dvaceti šesti zemích světa v provozu již 404 jaderných elektráren, jež se na celkové výrobě elektrické energie podílely 17 %.⁴² Ve stejném

35 Horst Wambutt Günteru Ehrenspergerovi, 11. září 1974, in: BA Berlin – Stiftung Archiv der Parteien und Massenorganisationen der DDR, fond DY 30, vorl. SED, Sgn. 20329.

36 Jedná se o vodovodní energetický reaktor, tzv. VVER-440 a pozdější VVER 1000 s vyšším výkonem, který se začal stavět od poloviny osmdesátých let a je součástí elektráren Mochovce, Dukovany nebo Temelín. Srov. Neumann, J., Řiha, L. (1977): Energie, s. 85, 92.

37 Na XV. sjezdu KSČ v roce 1976 bylo využívání atomové energie určeno za strategický cíl pětiletky. Srov. Beran, F., ed. (1976): 15. sjezd Komunistické strany Československa: Dokumentace k ekon. problémům a hosp. politice KSČ. Praha, Výzkumný ústav plánování a řízení národního hospodářství, 1976.

38 Wochenbericht des Deutschen Instituts für Wirtschaftsforschung, 35/1979, s. 365, srov. Dietz, R., Grosser, I. (1981): COMECON Energy Perspectives, s. 85. Reaktory vyrobené v ČSSR byly prodávány do spojeneckých zemí. Dietz, R., Grosser, I. (1981): COMECON Energy Perspectives, s. 87.

39 Neumann, J., Řiha, L. (1977): Energie, s. 89.

40 Rambusch, K. (1990): Die Kernenergie in der Welt und in der DDR, in: Sitzungsberichte der Akademie der Wissenschaften der DDR. Mathematik – Naturwissenschaften – Technik, 2/1990, s. 18.

41 Československý podíl byl 235 milionů XTR. Srov. Podepsány významné dohody, in: Rudé právo, 30. března 1979, s. 1.

42 Rambusch, K. (1990): Die Kernenergie, s. 13.

roce byly ve východním bloku bez jaderné energie už jen Polsko, Rumunsko a Kuba. Tabulky 2 a 3 ukazují plánovaný vývoj výstavby jaderných elektráren v zemích RVHP a jejich vysoký podíl na celkové výrobě elektrické energie ve srovnání s jinými státy v roce 1993.

Tabulka 2

Kapacita atomových elektráren v evropských zemích RVHP v letech 1980 až 1990 (v MW)⁴³

Země	1980	V provozu v roce 1982	Plán pro rok 1990
SSSR	13 700	17 400	90 000
Bulharsko	1 200	1 760	4 760
ČSSR	880	880	8 520
NDR	1 830	1 830	9 590
Maďarsko	-	440	4 760
Polsko	-	-	4 880
Rumunsko	-	-	4 510
Celkem	17 610	22 310	127 010

Tabulka 3

Zastoupení atomových elektráren na výrobě elektrické energie v bývalých zemích RVHP a v jiných státech v roce 1993 (v %)⁴⁴

Litva	86,8	Ukrajina	32,7
Francie	78,0	Finsko	32,4
Belgie	59,2	Japonsko	30,9
Slovensko⁴⁵	51,2	Velká Británie	27,7
Maďarsko	42,1	SRN	27,3
Švédsko	42,1	Česká republika	21,4
Jižní Korea	40,3	USA	19,0
Švýcarsko	38,2	Kanada	18,0
Bulharsko	36,8	Argentina	14,2
Španělsko	35,8	Ruská federace	12,5
Slovinsko	33,8	Nizozemsko	5,1

43 Brezinski, Horst, Wirtschaftliche Fragen des Energieverbunds im Ostblock, in: Gutmann, Gernot; Thalheim, Karl C.; Wöhlke, Wilhelm (ed.), Das Energieproblem..., s. 79.

44 Annual bulletin of electric energy statistics for Europe and North America, Geneva 1995, s. 29.

45 Údaje bulletinu se již orientují podle nového státoprávního uspořádání po rozdělení ČSFR 1. ledna 1993. V rozhovoru pro Rudé právo v březnu 1979 uvedl federální ministr paliv a energetiky Vlastimil Ehrenberger, že v roce 1990 předpokládá podíl atomové energie na celkové výrobě elektřiny 25 až 30 % pro celou ČSSR. Srov. Elektřina z atomové elektrárny. In: Rudé právo, 30. března 1979, s. 1.

Závěr

Je zřejmé, že země východního bloku byly nuceny hledat pro řešení svých energetických potřeb pomoc zejména u Sovětského svazu, na němž byly závislé prostřednictvím ropy. Celosvětová ropná krize sice obě země ovlivnila jen nepřímo prostřednictvím snížení poptávky po jejich výrobcích v západní Evropě, ale zhoršující se ekonomická situace samotného Sovětského svazu nutila uplatňovat vůči svým spojencům vyšší ceny pro své strategické suroviny. Zatímco Československo na sovětské dodávky vždy spoléhalo a podle toho stratifikovalo svou palivoenergetickou soustavu, využívala NDR ve snaze o soběstačnost ve zvýšené míře velké zásoby nekvalitního hnědého uhlí, čímž konstantně zhoršovala míru znečištění životního prostředí především na jihu země. Po celou dobu existence východoněmeckého státu zůstaly uhelné elektrárny energeticky málo efektivní a teprve výstavba prvních atomových reaktorů umožnila vyrábět elektřinu bez závažného znečištění životního prostředí. Zejména v Československu výroba elektřiny v jaderných reaktorech dosáhla významného podílu. Je nutno připomenout, že na rozdíl od Československa NDR nerozvíjela z důvodů geograficky nevýhodné polohy potenciál vodní energie a nebyla strukturálně připravena na zhoršování dodavatelsko odběratelských vztahů se SSSR. Z provedené analýzy vývoje energetické politiky v sedmdesátých a osmdesátých letech 20. století je zřejmé, že přes určité snahy o spolupráci v rámci RVHP a stratifikaci výroby se ve východním Německu ani Československu nepovedlo překonat strukturální problémy, jež zpomalovaly hospodářský růst, přispívaly k narušení ekonomického plánování a posléze i mocensko politických struktur obou režimů.

Literatura

- ABELE, J. 2000. *Zur Geschichte der Kernenergie in der DDR*. Frankfurt am Main : Lang, 2000. 474 s. ISBN 3-631-36527-6.
- AMUZEGAR, J. 1983. *Oil Exporters' Economic Development in an Independent World*. Washington (DC) : International Monetary Fund, 1983. 99 s. ISBN 978-1557750785.
- ASKANAS, B.; ASKANAS, H.; LEVCIK, F. 1976. Die Wirtschaft der RGW-Länder in der zweiten Hälfte der siebziger Jahre. *Monatsberichte des Österreichischen Institutes für Wirtschaftsforschung*. 1976, 4/1978, Nr. 34, s. 208–222.
- BERAN, F. (ed.) 1976. *15. sjezd Komunistické strany Československa: Dokumentace k ekon. problémům a hosp. politice KSČ*. Praha : Výzkumný ústav plánování a řízení národního hospodářství, 1976. 89 s.
- BREZINSKI, H. 1984. Wirtschaftliche Fragen des Energieverbunds im Ostblock. In GUTMANN, G.; THALHEIM, K. C.; WÖHLKE, W. (eds.). *Das Energieproblem in Ostmitteleuropa. Teil II: Energiepolitik und Energieverbund in den mitteleuropäischen RGW-Staaten*. Marburg/Lahn : J. G. Herder-Institut, 1984. s. 61–92. ISBN 3-87969-184-3.
- DIETZ, R.; GROSSER, I. 1981. *COMECON Energy Perspectives and the Long-term Target Programs*. Wien : Zentralsparkasse und Kommerzbank, 1981. 129 s.
- GRUHN, W.; LAUTERBACH, G. 1986. *Energiepolitik und Energieforschung in der DDR. Herausforderungen, Pläne und Maßnahmen*. Erlangen : Deutsche Gesellschaft für Zeitgeschichtliche Fragen, 1986. s. 46. ISBN 3-88150-085-5.
- INSTITUT FÜR WIRTSCHAFTSFORSCHUNG. 1979. *Wochenbericht des Deutschen Instituts für Wirtschaftsforschung*. Jg. 35/1979. 16 s. 1979.
- JANSEN, P. 1984. Energiepolitik unter dem Eindruck der beiden Ölpreiskrisen – Die Beispiele der ČSSR, der DDR, Polens und Ungarns. In GUTMANN, G.; THALHEIM, K. C.; WÖHLKE, W. (eds.). *Das Energieproblem in Ostmitteleuropa. Teil II: Energiepolitik und Energieverbund in den mitteleuropäischen RGW-Staaten*. Marburg/Lahn : J. G. Herder-Institut, 1984, s. 12–36. ISBN 3-87969-184-3.

- KOMAR, W.; MATTHIES, J.; WRISHEIMER, M. 1993. *Ursachen für das Versagen des Umweltschutzes in der DDR. Analyse des Gewässerschutzes und der Luftreinhaltung*. Köln : Deutscher Instituts-Verlag, 1993. 136 s. ISBN 9783602143481.
- KUNZ, W. 1976. Zu einigen Problemen der schrittweisen Herausbildung einer integrierten Energie- und Rohstoffbasis der sozialistischen Staatengemeinschaft. In KOZIOLEG, H. (ed.). *Materialökonomie, Energie-, und Rohstoffwirtschaft*. Berlin : Akademie-Verlag, 1976, s. 68–76.
- KUSCH, G.; MONTAG, R.; SPECHT, G.; WETZGER, K. 1991. *Schlußbilanz – DDR. Fazit einer verfehlten Wirtschafts- und Sozialpolitik*. Berlin : Duncker & Humblot, 1991. 140 s. ISBN 3-428-07143-3.
- METCALF, L. K. 1997. *The Council of Mutual Economic Assistance. The Failure of Reform*. New York : Columbia University Press, 1997. 214 s. ISBN 0-88033-382-0.
- Neues Deutschland*, ročník 1986.
- NEUMANN, J.; ŘÍHA, L. 1977. *Energie a hospodářský rozvoj*. Praha : Horizont, 1977. 116 s.
- RAJCI, T.; ROUSEK, J.; ŠKVARKA, P. 1989. Rozvoj jadrovej energetiky a možné vplyvy na PEK. In *Dlouhodobé výhledy rozvoje palivoenergetické základny ČSSR*. Prachatice : Dům techniky ČSVTS, 1989. s. 52. ISBN 80-02-99693-3.
- RAMBUSCH, K. 1990. Die Kernenergie in der Welt und in der DDR. In *Sitzungsberichte der Akademie der Wissenschaften der DDR. Mathematik – Naturwissenschaften – Technik*. 2/1990, s. 15–20.
- Rudé právo*, ročník 1979.
- SCHÜRER, G. 1998. *Gewagt und verloren. Eine deutsche Biografie*. Berlin : Frankfurter Oder Editionen, 1998. 295 s. ISBN 978-3930842155.
- UNITED NATIONS. 1995. *Annual bulletin of electric energy statistics for Europe and North America*. Geneva : United nations, 1995. 161 s. ISBN 9210163079.
- WENZEL, S. 1998. *Plan und Wirklichkeit. Zur DDR-Ökonomie. Dokumentation und Erinnerungen*. St. Katharinen : Scriptor Verlag, 1998. 195 s. ISBN 3-89590-036-2.

Internetové zdroje

- Záznam ze schůze Sněmovny lidu 20. října 1982. In Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. [cit. 27. 6. 2007]. www.psp.cz/eknih/1981fs/sl/stenprot/002schuz/s002002.htm; www.psp.cz/eknih/1971fs/sl/stenprot/005schuz/s005014.htm.

Nevydané prameny

- Abkommen über die Zusammenarbeit bei der Schaffung zusätzlicher Kapazitäten in der Erdölindustrie der UdSSR vom 26. 7. 1975. In BA Berlin – Stiftung Archiv der Parteien und Massenorganisationen der DDR, fond DY 30, vorl. SED, Sgn. 20329.
- Dopis Horsta Wambutta Günteru Ehrenspergerovi, 11. 9. 1974. In BA Berlin – Stiftung Archiv der Parteien und Massenorganisationen der DDR, fond DY 30, vorl. SED, Sgn. 20329.
- Information über den Realisierungsstand des Maßnahmeplanes zur Durchführung des Protokolls über die Beratung der Vorsitzenden der Ministerräte der DDR und der UdSSR am 13. 6. 1974. In BA Berlin – Stiftung Archiv der Parteien und Massenorganisationen der DDR, fond DY 30, vorl. SED, Sgn. 20329.
- Podklad pro referát na XVI. plenární zasedání EHK. In Národní archiv, Ministerstvo paliv a energetiky III, fond 955, karton č. 328.
- Spolupráce zemí sdružených v Radě vzájemné hospodářské pomoci v oboru všech nositelů energie. Brno 1959. In Národní archiv, Praha, Ministerstvo paliv a energetiky III, fond 955, karton č. 455.
- Studie o rozvoji jednotlivých kategorií elektráren ve III. a IV. 5 LP. Brno 1959. In Národní archiv, Ministerstvo paliv a energetiky III, fond 955, karton č. 455.

COMPARISON OF ENERGY POLICIES IN EAST GERMANY AND CZECHOSLOVAKIA AT THE TURN OF THE 1970S

Abstract: The study focuses on solutions to energy problems in East Germany and Czechoslovakia within the limits of their own and Comecon primary sources. It analyzes the dependence on the oil and gas import from the Soviet Union and the differences in energy policies of the governments in Berlin and Prague. The work underlines the importance of brown coal reserves for the national economies of the countries in question and the difficulties building the fuel and energy bases in smaller European countries. It outlines the bias of the East German energy structure in contrast to the Czechoslovak efforts for stratification. In both countries, construction of nuclear power plants was designed and subsequently executed: Rheinsberg, Greifswald in the GDR; Jaslovské Bohunice and later on, Mochovce and Dukovany in the CSSR. The cooperation problems among so-called socialist countries in energy industries are mentioned, as well as the results of their discussions: the Družba pipeline or the mutual construction project of the Khmelnytskyi nuclear power plant.

Keywords: economic policy in the GDR, economic policy in the CSSR, energy industry

JEL Classification: G30

NOVÁKOVÁ, Š. *Účetnictví státní správy a samosprávy.*

1. vydání. 1. dotisk. Praha : VŠE, Nakladatelství Oeconomica, 2009. ISBN 978-80-245-1068-2.

V publikaci je soustředěna problematika účetnictví a financování celé státní správy i samosprávy. První část je věnována účetnictví organizačních složek státu, specifickému způsobu financování centrálního rozpočtu formou limitů a kontrole základních okruhů účtování ve státním rozpočtu. Druhá vysvětluje účetnictví územních samosprávných celků, upozorňuje na jeho specifika ve vztahu k podnikatelským subjektům. Třetí část obsahuje účetnictví příspěvkových organizací, zřizovaných organizačními složkami státu i územními samosprávnými celky. K publikaci jsou ve formě příloh připojeny účetní a finanční výkazy výše uvedených účetních jednotek a pro pochopení celkové problematiky i směrná účtová osnova.

Publikace obsahuje řadu konkrétních účetních příkladů a mohou ji využít nejen studenti Vysoké školy ekonomické v Praze, ale i posluchači ostatních vysokých škol s výukou zaměřenou na problematiku státní správy a samosprávy. V neposlední řadě je určena i široké odborné veřejnosti.

-red-